

KENNISPLEIN
gehandicaptensector

verbeterprogramma

Seksualiteit en Preventie Seksueel Misbruik

Gebundelde resultaten Leernetwerk

Inhoudsopgave

● Inleiding	3
● Talant / De Swaai	4
● Stichting Zuidwester	6
● Koninklijke Visio	8
● Siza	10
● Pergamijn	12
● De Noorderbrug	14
● Tragel Zorg	16
● Daelzicht	18
● Sein	20

Inleiding

Verschillende organisaties werkten de afgelopen maanden intensief aan het verbeteren van de zorg rond seksualiteit en preventie van misbruik. Deze organisaties maakten deel uit van het leernetwerk Seksualiteit en Preventie seksueel misbruik, onderdeel van het Verbeterprogramma Gehandicaptenzorg¹.

Door de organisaties is enthousiast en hard gewerkt. Ze zorgden voor draagvlak binnen hun organisaties en maakten tijd en middelen vrij voor deelname aan het project. Ze betrokken cliënten actief door hen te vragen of ze zich al dan niet veilig voelen en welke vragen ze hebben op het gebied van seksualiteit en voorkomen van grensoverschrijdend gedrag. Dit leverde heel veel nieuwe, en vaak onverwachte, inzichten op. De ideeën van cliënten en medewerkers werden vervolgens verwerkt in een sterke zwakte analyse van hun eigen organisatie. Dit was de basis voor veranderingen, die op kleine schaal werden uitgetoetst. En als deze veranderingen ook daadwerkelijk verbeteringen bleken, werden ze op grotere schaal ingevoerd. Sommige organisaties werkten met één team, veel organisaties werkten met meerdere teams. Een aantal organisaties werkten organisatiebreed.

Al deze inspanningen hebben geleid tot mooie resultaten, die de moeite waard zijn om verteld én gelezen te worden! In dit boekje kun je zien welke bloemen zijn gaan bloeien: uitbundige bloemen die je niet over het hoofd kan zien én bloemetjes die klein en nauwelijks zichtbaar zijn. Maar die, als je ze goed bekijkt, zo mooi zijn!

Organisaties vertellen hun inzichten, ervaringen en resultaten. Laat je inspireren én profiteer van de tips die zij voor jou hebben!

Veel leesplezier!

Nynke Heeringa
Projectleider leernetwerk Seksualiteit en preventie seksueel misbruik
n.heeringa@vilans.nl
030-7892376

Dit verbeterprogramma maakt op zijn beurt deel uit van Zorg voor Beter. Het leernetwerk wordt uitgevoerd door Vilans, CBO/ TNO, RutgersWPF en MOVISIE, in nauwe samenwerking met de VGN. Andere onderwerpen in het verbeterprogramma zijn: ontwikkelingsgericht ondersteunen, zeggenschap en inclusie, gezondheid, ouder wordende cliënten, probleemgedrag, LVB en verslaving, ondersteuningsplannen, handelingsgerichte diagnostiek en medicatieveiligheid. Voor meer informatie zie: (www.kennispleingehandicaptensector.nl).

Seksualiteit en Preventie Seksueel Misbruik

Organisatie en team(s): Talant / De Swaai

Verbeterteam:

Janette Blaauw-Laurens
Harmen Westra

Annefrouk Knol
Joke Platenkamp

Nienke Hoekstra
Janny Schenkel

Cyril van Zuidam

Seksualiteit en Preventie Seksueel Misbruik in beeld:

De voornaamste reden om mee te doen:

We willen de omslag maken van een beheersmatige benadering naar een benadering waarin seksualiteit 'gewoon' is: "Let's talk about sex!"

Onze doelstellingen waren:

- Van beheersing naar normalisering.
- Kennis nemen van effectieve instrumenten.
- Visie op seksualiteit herzien en handelingskader voor medewerkers ontwikkelen.

Top 3 verbeteringen (of resultaten)

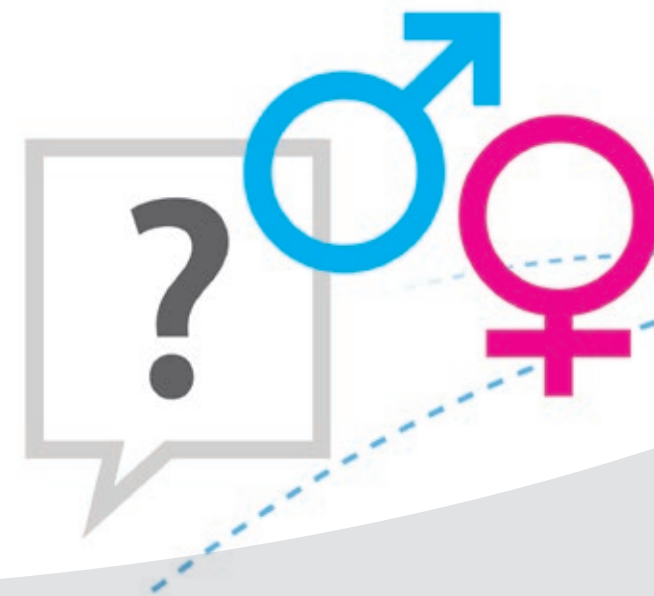
- Twee teams volgen succesvol het landelijk verbetertraject en realiseren daadwerkelijk verbeteringen; 6 andere teams staan in de startblokken.
- Seksualiteit is onderdeel geworden van het ondersteuningsplan van Talant.
- Visie op seksualiteit en handelingskader voor medewerkers is vrijwel klaar.

Top 3 positieve neven effecten (wat heeft het project jullie nog meer opgeleverd?)

- Het onderwerp staat Talant-breed op de agenda; verbetering seksualiteit en PSM is expliciet opgenomen in het bedrijfsplan 2013, geaccordeerd door directie.
- Enthousiasme door verfrissende aanpak visie en handelingskader.
- Verbeteringen komen echt vanaf de werkvloer.

Top 3 tips voor andere teams / organisaties

- Zorg voor daadwerkelijk draagvlak bij lijnmanagement dat écht mee wil doen.
- Betrek begeleiders in het verbeterteam; zij kennen de praktijk nu eenmaal het beste.
- Blijf erover praten!

Seksualiteit en Preventie Seksueel Misbruik

Organisatie en team(s): Stichting Zuidwester

Verbeterteam:

Gioia Abis   Ilse van Assen   Anke Jansen   Ed Klapwijk
Marije Offringa   Geke Westera   Wouter de Wit.

Seksualiteit en Preventie Seksueel Misbruik in beeld:

Wij zijn **Zuidwester**

De voornaamste reden om mee te doen:

Met ondersteuning van het landelijk leernetwerk onze activiteiten op dit gebied een extra 'boost' geven. Na beëindiging van het traject intern verder implementeren van de resultaten uit de drie regionale pilots.

Onze doelstellingen waren:

- Het bevorderen van gezonde seksualiteit, intimiteit en bejegening binnen de pilotwoningen, waardoor seksualiteit en intimiteit normale en bespreekbare onderwerpen worden en preventie van seksueel misbruik bereikt wordt.
- Met behulp van de sterkte-zwakte analyse specifieke PDSA's ontwikkelen voor de pilotwoningen.
- Op basis van de ervaringen in het traject een werkplan opstellen voor verdere implementatie binnen Zuidwester.

Top 3 verbeteringen (of resultaten)

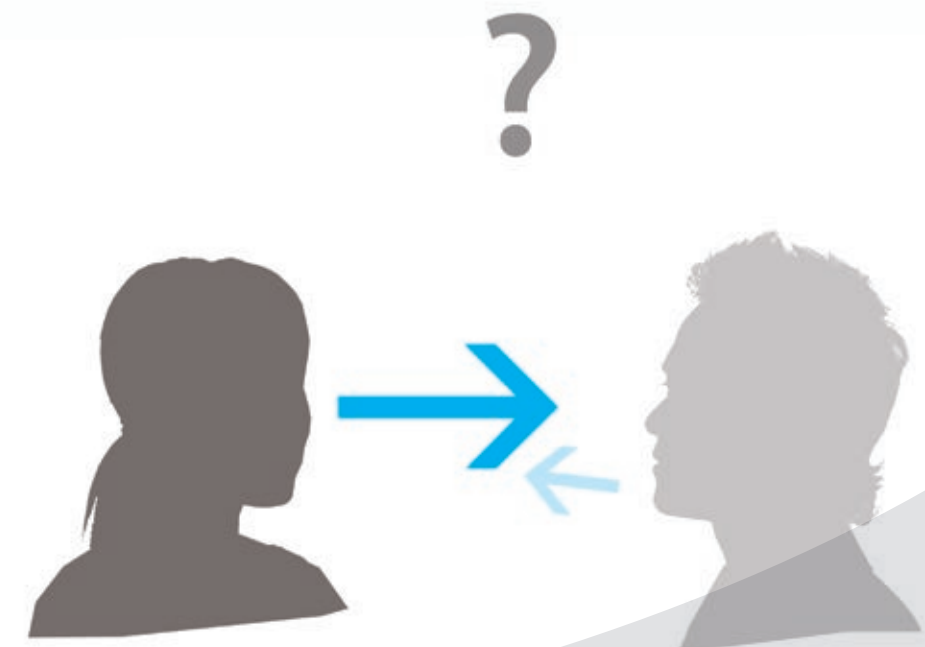
- Het onderwerp wordt bespreekbaar binnen de woning en leidt tot gezamenlijk (cliënten en medewerkers) gesprek. De openheid neemt toe.
- Het blijkt dat het onderwerp veiligheid in ruime zin een randvoorwaarde is.
- Het traject heeft geleid tot concrete acties rond het onderwerp veiligheid.

Top 3 positieve neven effecten (wat heeft het project jullie nog meer opgeleverd?)

- Andere woningen/medewerkers willen nu al meedoen.
- Het leernetwerk heeft ons geholpen om een helder meerjaren werkplan/implementatieplan te formuleren en in te dienen bij het MT.
- Een psycholoog is gestart met de opleiding consultant seksuele gezondheid.

Top 3 tips voor andere teams / organisaties

- Betrek van meet af aan het management.
- Hou elkaar warm door middel van deadlines en tussentijdse evaluaties.
- Probeer je grote ambities voldoende klein te maken in concrete acties en doelen, zodat je ook resultaten ziet.

Seksualiteit en Preventie Seksueel Misbruik

Organisatie en team(s): Koninklijke Visio, vestiging Grave

Verbeterteam:

Leo Janssen

Corina Peters

Iris Schreurs

Seksualiteit en Preventie Seksueel Misbruik in beeld:

Visio

De voornaamste reden om mee te doen:

Hoe zetten we het thema Seksualiteit op juiste wijze weg binnen het behandelproces van onze cliënten en hoe borgen we het?

Onze doelstellingen waren:

- Hoe begeleiden wij jongeren met een visuele en/of licht verstandelijke beperking?
- Hoe kunnen wij zoveel mogelijk preventief en proactief handelen?
- Waaruit moet goede voorlichting bestaan voor zowel de doelgroep, maar ook voor de medewerkers?
- Hoe zetten we het thema structureel in binnen het hulpverleningsproces.

Top 3 verbeteringen (of resultaten)

- Individuele seksuele ontwikkeling cliënt structureel op agenda MDO (Multidisciplinair overleg)
- Traject tot aanstellen aandachtsfunctionarissen in werking gezet
- Structurele metingen via Quick Scan

Top 3 positieve neven effecten (wat heeft het project jullie nog meer opgeleverd?)

- Het onderwerp "leeft" meer binnen onze locatie
- Inzicht gekregen in functioneren medewerkers t.a.v. Seksualiteit binnen het hulpverleningsproces en wat we daar nog in te doen hebben
- Inzicht gekregen in cliënten en hun ervaringen rondom seksualiteit

Top 3 tips voor andere teams / organisaties

- Kleine stapjes zijn ook ontwikkelingen.

Seksualiteit en Preventie Seksueel Misbruik

Organisatie en team(s): Siza, team van locatie Jan Menshof

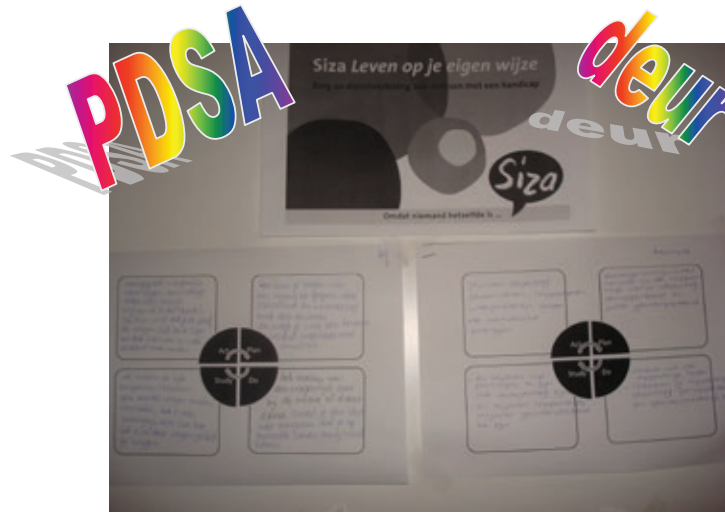
Verbeterteam:

Ellie vd Brink (teamleider)

Marion Janssen (begeleider)

Joke Gerritsen (projectleider)

Seksualiteit en Preventie Seksueel Misbruik in beeld:

Omdat niemand hetzelfde is ...

De voornaamste reden om mee te doen:

Het ervaren van handelingsverlegenheid in praktijksituaties rondom seksualiteit en preventie seksueel misbruik.

Onze doelstellingen waren:

Wij luisteren, reageren en rapporteren vanuit een objectieve en neutrale houding naar de client.

Top 3 verbeteringen (of resultaten)

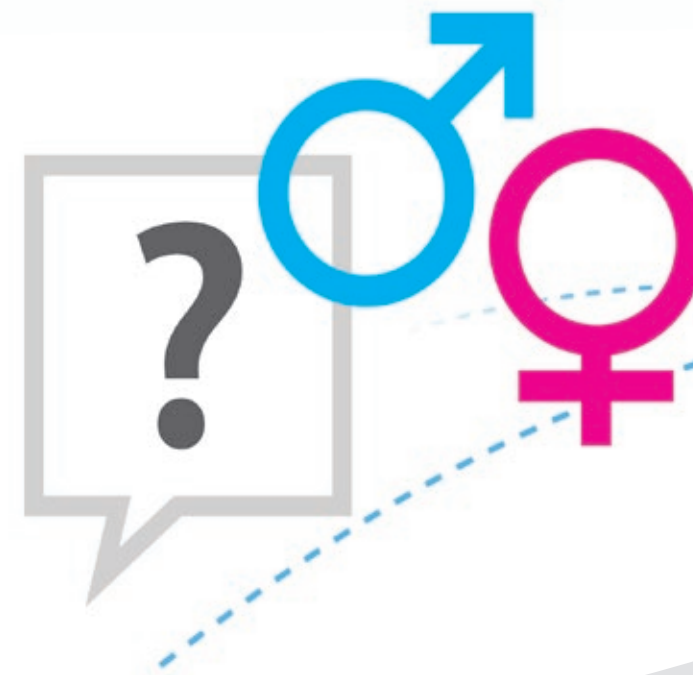
- Bewustwording is groter geworden
- We werken in duo's met de PDSA methodiek, resultaat kleine concrete stappen
- "Zoekgedrag" is aangewakkerd
- In de formele gesprekken is omgaan met seksualiteit en preventie seksueel misbruik een structureel agendapunt.

Top 3 positieve neven effecten (wat heeft het project jullie nog meer opgeleverd?)

- Werkwijze met de duo's en PDSA methodiek kan voor meerdere onderwerpen worden ingezet.

Top 3 tips voor andere teams / organisaties

- Laat het team "eigenaar" worden van de doelstelling(en). MEN laat het niet in de la verdwijnen, MEN kennen we niet.

Seksualiteit en Preventie Seksueel Misbruik

Organisatie en team(s): Pergamijn, centraal expertiseteam en 5 teams

Verbeterteam:

Desiree van de Gaar
Anja Lipperts
Saskia Wielders

Harrie Houben
Susanne Lumens

Marc van Ingen
Connie Meuwissen

Carla Lamers
Frans Tillmann

Seksualiteit en Preventie Seksueel Misbruik in beeld:

De voornaamste reden om mee te doen:

We vinden dat ons beleid een update nodig heeft. We zien aan casuïstiek, dat een nieuwe "boost" wel nodig is. De borging van beleid en de vertaling in de praktijk van onze teams is onvoldoende.

Onze doelstellingen waren:

Door deelname aan het leernetwerk met vijf teams op basis van de methode van Vilans teams zelf eigenaar laten zijn van hun eigen verbetertraject. Het thema seksualiteit en PSM structureel aandacht geven, binnen teams en in de beleidscyclus van onze organisatie.

Top 3 verbeteringen (of resultaten)

- Het bewustzijn binnen de 5 teams is toegenomen.
- Het is een thema geworden op de beleidsagenda van het management.
- We beseffen dat we nog maar net zijn begonnen en nog veel hebben te doen. De focus is er en breder dan eerst.

Top 3 positieve neven effecten (wat heeft het project jullie nog meer opgeleverd?)

- De aanpak kan model staan voor andere expertiseteams binnen onze organisatie, m.b.t. andere thema's.
- Gaan zien dat je niet alleen met dit thema van hoog tot laag bezig moet zijn wil het effect hebben.
- Directe betrokkenheid centrale cliëntenraad helpt.

Top 3 tips voor andere teams / organisaties

- Is het momentum in het team of organisatie goed?
- Klein (in één team) gaat snel. Een aanpak op organisatieniveau eist projectmatige aanpak en voldoende verbinding tussen verschillende niveaus.
- Houd rekening met de impact van het onderwerp. Hoe breder de aanpak hoe moeilijker reacties beïnvloedbaar zijn.

Seksualiteit en Preventie Seksueel Misbruik

Organisatie en team(s): De Noorderbrug

Verbeterteam:

Gea Klunder
Pietie Klamer-Vrieling

Anko de Hoop
Sanna Rempt

Alie Jorna
Jeanet Mager

Seksualiteit en Preventie Seksueel Misbruik in beeld:

De voornaamste reden om mee te doen:

Omdat de Noorderbrug onvoldoende grip heeft op het thema 'seksualiteit en preventie seksueel misbruik', vragen we om ondersteuning bij de opzet van een plan van aanpak en hoe we dit vervolgens binnen de gehele Noorderbrug kunnen implementeren.

Onze doelstellingen waren:

- De sturing rondom het thema 'seksualiteit en preventie seksueel misbruik' op de pilot-locaties beter wegzetten.
- De kennis en vaardigheden van medewerkers rondom het thema 'seksualiteit en preventie seksueel misbruik' op de pilot-locaties vergroten.
- Het thema 'seksualiteit en preventie seksueel misbruik' bespreekbaar maken bij cliënten van de pilot-locaties.

Top 3 verbeteringen (of resultaten)

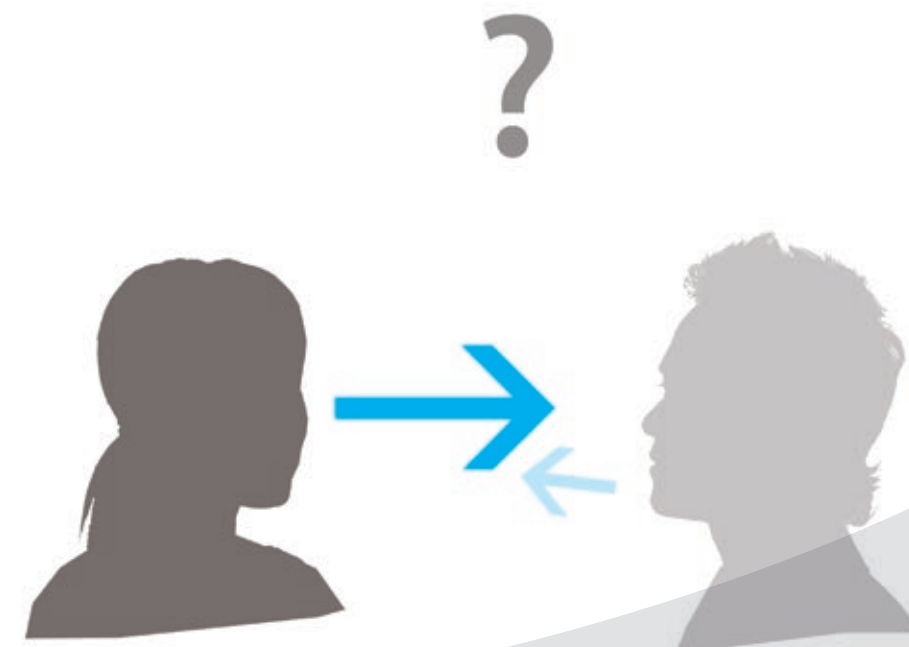
- Het thema 'seksualiteit en preventie seksueel misbruik' is bespreekbaar gemaakt bij zowel medewerkers als cliënten van de pilot-locaties.
- We hebben een opzet voor een eerste scholingsbijeenkomst voor medewerkers op de pilot-locaties.
- We hebben een opzet voor een bijeenkomst over het thema 'seksualiteit' voor cliënten.

Top 3 positieve neven effecten (wat heeft het project jullie nog meer opgeleverd?)

- Het thema 'seksualiteit en preventie seksueel misbruik' heeft de aandacht op de pilot-locaties.
- We hebben handvatten om dit project verder uit te rollen binnen de Noorderbrug.
- We hebben concrete aanknopingspunten voor verdere verbetering.

Top 3 tips voor andere teams / organisaties

- Stel een team samen dat divers (verschillende functies), gemotiveerd en actief is.
- Zorg voor een goede voorbereiding voor zowel de medewerkers van de (pilot-) locaties als voor het verbeterteam zelf.
- Maak gebruik van de expertise en middelen van andere organisaties rondom het thema 'seksualiteit en preventie seksueel misbruik'.

Seksualiteit en Preventie Seksueel Misbruik

**Organisatie en team(s): Tragel Zorg, locaties (teams):
Assestraat en Stanleystraat**

Verbeterteam:

Marijke van Imschoot (gedragsdeskundige, projectleider eerste helft)
Renee Fokkema (eerste begeleider Stanleystraat)
Flory Pentury (Adviseur kwaliteit en projectleider tweede helft)

Marike Hoorman (eerste begeleider Assestraat)
Tamara van Puijvelde (gedragsdeskundige)

Seksualiteit en Preventie Seksueel Misbruik in beeld:

De voornaamste reden om mee te doen:

De kennisgroep Seksualiteit wil de visie van Tragel Zorg meer draagkracht geven opdat medewerkers een goede basis vormen voor het uitdragen van de visie in hun werk, waardoor voor cliënten en begeleiders een veilige omgeving wordt gecreëerd.

In de visie van Tragel Zorg staat de client centraal. Dat houdt in dat de verwachtingen, wensen of behoeften van de cliënt ons uitgangspunt zijn voor de zorg en begeleiding, ook op het punt van seksualiteit en preventie van seksueel misbruik. Tragel Zorg wil hier aandacht aan besteden, om te voorkomen dat cliënten onnodig in hun seksualiteit worden beperkt door normen en waarden die niet van henzelf zijn, maar van anderen, bijvoorbeeld begeleiders, behandelaars, management, ouders en vertegenwoordigers.

Onze doelstellingen waren:

- Protocol (door)ontwikkeling
- Beroepshouding tav het onderwerp seksualiteit en seksueel misbruik verbeteren. Hierdoor de leef sfeer voor cliënten verbeteren, een veilige omgeving bieden voor het bespreekbaar maken van het onderwerp.

Top 3 verbeteringen (of resultaten)

- Bewustwording van het onderwerp in tweevoud onder de professionals; seksualiteit en veiligheid. (de verbinding tussen beide begrippen!)
- Een tot in detail uitgewerkt protocol 'seksualiteit en seksueel misbruik'
- Bewustwording/confrontatie van/met de huidige veranderingen en het verantwoordelijkheidsgevoel.

Top 3 positieve neven effecten (wat heeft het project jullie nog meer opgeleverd?)

- Bewustwording bij de kennisgroep: doorvoeren van eenvoudige maar zeer wenselijke wijzigingen.
- Kleine stapjes met groot positief effect! Door het starten met de reflectie-opdracht wordt de bewustwording direct aangewakkerd.
- Ondanks verschillende knelpunten/obstakels doorzien de begeleiders wel degelijk de noodzaak.

Top 3 tips voor andere teams / organisaties

- Neem kleine stapjes!
- Let op het verantwoordelijkheidsgevoel op alle niveaus (voor draagkracht)!
- Benadruk het belang voor zowel medewerkers als cliënten.

Seksualiteit en Preventie Seksueel Misbruik

Organisatie en team(s): Daelzicht, RVE Kind & jeugd: team bosrank 't Raayke, RVE begeleid wonen in de wijk: team Sevenum.

Verbeterteam:

Wim Ringens (projectleider)
Marrit van der Plas

Loes Peeters
Juliette Soute

Ria Knapen
Marja Smeets

Chris Heuvelmans
Paulette van Lierop

Seksualiteit en Preventie Seksueel Misbruik in beeld:

De voornaamste reden om mee te doen:

De aandachtsfunctionaris seksualiteit van Daelzicht heeft signaleerd dat bestaande kennis op het gebied van seksualiteit en preventie seksueel misbruik binnen Daelzicht onvoldoende wordt verspreid. Niet iedereen is bekend met het geldend beleid, protocollen en tools die medewerkers kunnen ondersteunen om het onderwerp bespreekbaar te maken bij cliënten, cliëntvertegenwoordigers en medewerkers.

Ook is het onderwerp seksualiteit niet voor iedere cliënt, cliëntvertegenwoordiger en medewerker even gemakkelijk bespreekbaar. Bovengenoemde onderwerpen komen overeen met de aandachtsgebieden uit de sterkte/zwakke analyse. Uit de sterkte/zwakke analyse blijkt verder dat medewerkers registratie van de meldingen van vermoeden van seksueel misbruik van een cliënt, jaarlijkse evaluatie met aanbevelingen en een actieplan voor verbeteringen in de organisatie missen.

Onze doelstellingen waren:

- Het creëren van een veilige omgeving voor cliënten, cliëntvertegenwoordigers en medewerkers om vermoedens van seksueel grensoverschrijdend gedrag te bespreken en eventueel te melden.
- Het bespreekbaar maken van het onderwerp seksualiteit in de dialoog (ouder/cliënt/professional).
- Het onderwerp seksualiteit positioneren binnen het kwaliteit managementsysteem van Daelzicht.
- De handelingsbekwaamheid van medewerkers ten aanzien van het begeleiden van cliënten m.b.t. het onderwerp seksualiteit optimaliseren.

Top 3 verbeteringen (of resultaten)

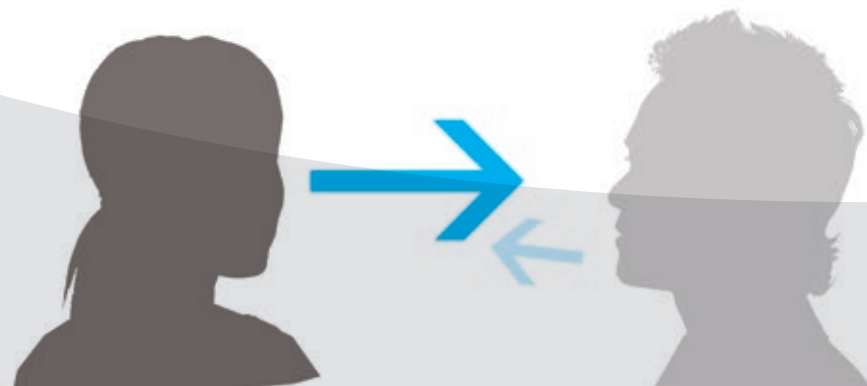
- Het scholingsprogramma seksualiteit voor medewerkers is geëvalueerd en op basis van scholingsbehoefte uitgebreid met een voorlichtingsprogramma voor medewerkers.
- Er is een tool ontwikkeld om in de dialoog te werken aan een veilige leefomgeving voor cliënten, zowel binnen als buiten Daelzicht. Deze tool bestaat uit meerdere themadozen en methodes om voorlichting te geven aan cliënten en indien wenselijk verwanten.
- Het onderwerp seksualiteit is een vast onderdeel van de kwartaalrapportage van managers. Seksueel grensoverschrijdend gedrag en seksueel misbruik is een gespreksonderwerp tijdens de performance gesprekken tussen manager en Raad van bestuur.

Top 3 positieve neven effecten (wat heeft het project jullie nog meer opgeleverd?)

- Door alle uitgezette acties binnen het verbetertraject is er op de pilotlocaties meer aandacht besteed aan het onderwerp seksualiteit, dit had een positief effect op de handelingsbekwaamheid, de kennis en de voorwaarden om het onderwerp bespreekbaar te maken.
- Op basis van ervaringen vanuit het verbetertraject liggen er plannen om het scholingsprogramma seksualiteit verder te ontwikkelen met o.a. onderwerpen zoals signalering grensoverschrijdend gedrag.

Top 3 tips voor andere teams / organisaties

- Seksualiteit als vast agendapunt binnen teamvergaderingen, begeleidingsteam en werkbesprekingen.
- Scholingsprogramma seksualiteit voor medewerkers.
- Het betrekken van verwanten bij het onderwerp seksualiteit en het geven van voorlichting.

Seksualiteit en Preventie Seksueel Misbruik

Organisatie en team(s): **Sein**

Verbeterteam:

Hetty van Galen
Yvonne Uljee

Loes Kramer
Johanneke Hoogen Stoevenbeld

Monique van der Kuijp

Andrea Voorhuijzen

Seksualiteit en Preventie Seksueel Misbruik in beeld:

De voornaamste reden om mee te doen:

Leren hoe je als werkgroep een beleid op seksualiteit en preventie seksueel misbruik opzet en implementeert binnen je organisatie.

Onze doelstellingen waren:

- Manieren vinden om het management meer te betrekking bij de ontwikkeling van beleid op het gebied van seksualiteit.
- Van andere organisaties horen hoe zij het beleid hebben geïmplementeerd en geborgd.
- Concreter maken wat binnen onze organisatie nodig is om seksueel misbruik te voorkomen.

Top 3 verbeteringen (of resultaten)

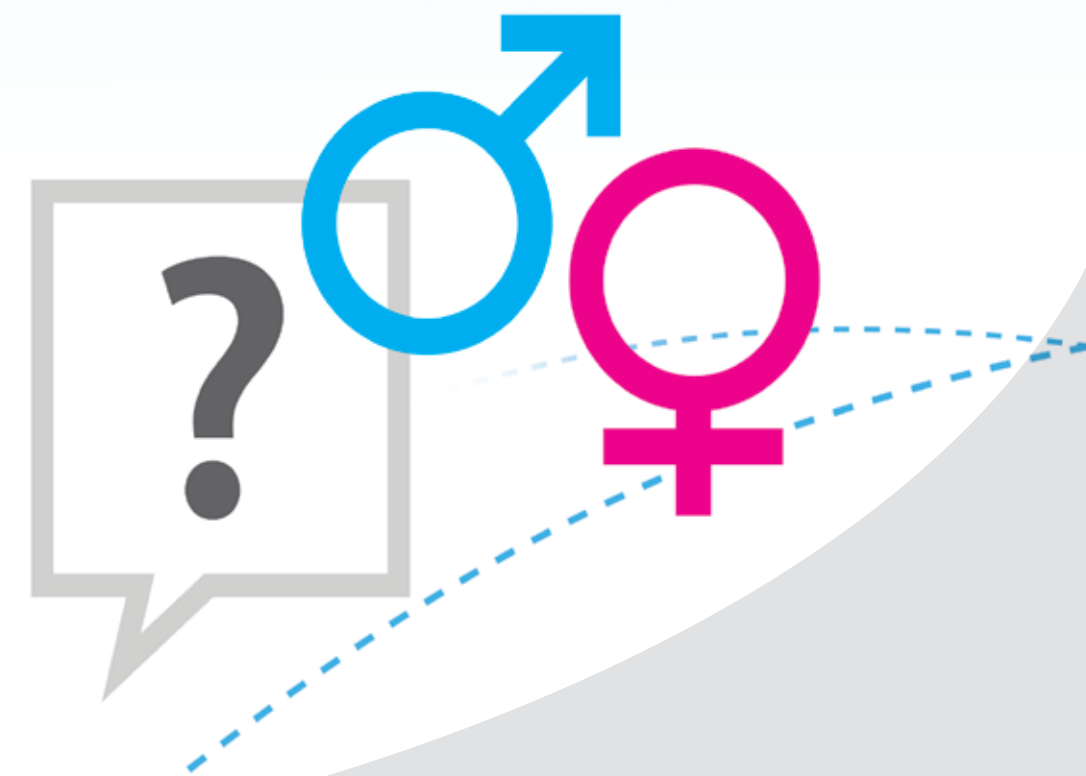
- Meldingen rondom seksueel overschrijdend gedrag moeten centraal gemeld worden, om hier effectief mee aan de slag te kunnen.
- Vervolgopdracht vanuit het management om preventie van seksueel misbruik concreter te maken. Wij willen in ons voorstel de sterkte/zwakte analyse mee gaan nemen.
- Tips en kennis van andere organisaties omtrent de implementatie van je beleid, maar ook hoe je het management enthousiast kan krijgen hierover.

Top 3 positieve neven effecten (wat heeft het project jullie nog meer opgeleverd?)

- Onze scholing over voorlichting seksualiteit komt vanaf volgend jaar terug als onderdeel van de cyclische scholing binnen onze organisatie.
- Er wordt een folder ontwikkeld voor cliënten om seksualiteit bespreekbaar te maken.
- De realisatie dat er eerst een goede analyse moet worden gemaakt waar teams en cliënten behoefte aan hebben als het gaat om een verbetertraject gericht op seksualiteit.

Top 3 tips voor andere teams / organisaties

- Zorg dat het management van je organisatie enthousiast is over je beleid seksualiteit en preventie seksueel misbruik, zodat dit op de agenda blijft staan.
- Zorg dat er een centraal meldteam is waar alle vermoedens van seksueel misbruik gemeld worden zodat de kennis wat betreft het omgaan met melding geborgd is.
- De materialenmarkt was erg informatief. Hierdoor kregen wij nieuwe ideeën om het onderwerp met cliënten bespreekbaar te maken.

Het leernetwerk Seksualiteit en Preventie Seksueel Misbruik is uitgevoerd door:

Kennis en advies voor
maatschappelijke ontwikkeling

Tot ziens!

Kennisplein Gehandicaptensector

www.kennispleingehandicaptensector.nl

info@kennispleingehandicaptensector.nl

 @pleinpraat

 Forum Gehandicaptenzorg